

Zagadnienie apelacji częściowej w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa

Partial appeal in the proceedings for declaration of nullity of a marriage

ks. dr Michał Wieczorek

Instytut Wyższych Studiów Teologicznych w Częstochowie
ORCID 0000-0003-2918-5806
e-mail: michalofcjal@gmail.com

Streszczenie: Artykuł podejmuje problematykę apelacji częściowej w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa. Analiza różnych dekretów wydanych przez sędziów Trybunału Roty Rzymskiej pozwala zrozumieć, jak sprawy takie traktowane są w tym apostolskim organie sprawiedliwości. Przedstawione dekryty dają szerokie spektrum dotyczące podejmowania różnych turnusów do spraw, w których strona lub strony złożyły apelację częściową. Bardzo często apelacje takie są traktowane pod względem ich ewentualnej działalności na zwłokę (*mere dilatoria*). Generalnie w takich przypadkach trzeba pamiętać o możliwości wykonalności wyroku z innych tytułów nieważności małżeństwa, co związane jest z pewną ekonomią procesową.

Słowa kluczowe: proces o stwierdzenie nieważności małżeństwa, apelacja częściowa, orzecznictwo Roty Rzymskiej

Abstract: The article addresses the issue of partial appeals in the proceedings for declaration of nullity of a marriage. It analyses various decrees issued by judges of the Tribunal of the Roman Rota. Particularly, it provides a wide spectrum of the cases whereas a party or parties have filed a partial appeal. Frequently, such appeals tend to be treated as a potential instrument for dilatory (*mere dilatoria*). For this reason, in such cases it is possible to deliver the judgment on the other grounds of nullity of a marriage, according to the principle of procedural economy.

Keywords: proceedings for declaration of nullity of a marriage, partial appeal, case law of the Roman Rota

Treść: Wstęp. 1. Apelacja częściowa jako uprawnienie strony. 2. Rota Rzymska jako trybunał sprawiedliwości i niektóre przykłady z orzecznictwa. 2.1. Dekryty Dziekana Trybunału Roty Rzymskiej. 2.2. Dekryty turnusów rotalnych. 3. Brak rozstrzygnięcia, czyli „zawieszenie” tytułu (tytułów) nieważności małżeństwa. Zakończenie.

Wstęp

Reforma kanonicznego prawa małżeńskiego dokonana wraz z wejściem w życie dnia 8 grudnia 2015 roku *motu proprio* papieża Franciszka *Mitis Iudex Dominus Iesus*¹ wprowadziła istotne zmiany w traktowaniu spraw o stwierdzenie nieważności małżeństwa. Jedną z istotniejszych zmian jest ta zawarta w kan. 1679 Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku, według którego „wyrok stwierdzający po raz pierwszy nieważność małżeństwa staje się wykonalny po upływie terminów ustalonych w kan. 1630-1633”. Dyspozycja ta nie nastrocza poważnych trudności interpretacyjnych, natomiast wątpliwości czasem rodzą się przy okazji apelacji. Celem niniejszego artykułu jest analiza jednej z wielu sytuacji, z którą można mieć do czynienia podczas procedowania, a mianowicie apelacji częściowej (od pewnej części wyroku).

Apelacja oprócz skargi o nieważność wyroku należy do zwyczajnych środków zaskarżenia wydanej sentencji. Normy zawarte w Kodeksie prawa kanonicznego dokładnie precyzują, kto może złożyć apelację², od jakich decyzji apelacja nie przysługuje³, a także do kogo należy zgłosić apelację⁴. Samo zagadnienie apelacji nie jest więc skomplikowane, ale temat artykułu kieruje naszą uwagę na proces o stwierdzenie nieważności małżeństwa i w tym przypadku poważniejsze kłopoty mogą pojawić się przy właściwej interpretacji apelacji od wyroku pozytywnego, kiedy strona lub strony domagały się stwierdzenia nieważności małżeństwa, a po jego uzyskaniu od niego apelują. Jeszcze inny przypadek stanowi tzw. apelacja przeciwko żądaniu (*appellatio contra petitum*), kiedy to strona powodowa uprzednio prosi

¹ Por. FRANCISCUS, *Litterae Apostolicae motu proprio datae Mitis Iudex Dominus Iesus*, 15.08.2015, AAS 107 (2015), s. 958-970; tekst polski: PAPIEŻ FRANCISZEK, *List apostolski motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”, reformujący kanony Kodeksu Prawa Kanonicznego dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa (tekst łacińsko-polski)*, Tarnów 2015.

² Por. kan. 1628 KPK/83.

³ Por. kan. 1629 KPK/83.

⁴ Por. kan. 1630 KPK/83.

sąd o stwierdzenie nieważności małżeństwa z konkretnego tytułu, a po otrzymaniu wyroku pozytywnego składa od niego apelację, czyli stoi w opozycji do złożonej przez siebie skargi powodowej⁵. Może być i tak, że strona nie jest zadowolona z rozstrzygnięcia negatywnego, ale akceptuje część wyroku, w której sentencja jest afirmatywna i w takim przypadku składa apelację od negatywnej części rozstrzygnięcia. Generalnie zatem chodzi o takie przypadki spraw, w których jest możliwość wykonalności wyroku. Pominięte zostaną natomiast te sytuacje, gdzie mamy do czynienia z apelacją częściową, ale dotyczy ona jednego (bądź kilku tytułów) rozpatrzonych negatywnie przy istniejących jeszcze innych negatywnych rozstrzygnięciach (jak np. strona apeluje od negatywnego wyroku z niezdolności z kan. 1095, n. 3 KPK/83 drugiej strony, a sprawa dotyczyła owej niezdolności obu stron i wydana sentencja z dwóch tytułów była negatywna). Wydaje się również za ważne dopowiedzenie, że nie chodzi w niniejszym opracowaniu o przypadki apelacji częściowej, w której Obrońca wężła małżeńskiego apeluje od wyroku pozytywnego, przy innych rozstrzygnięciach negatywnych. Również jest to apelacja częściowa, ale nie mamy do czynienia z możliwością „wykonalności wyroku” (w tej sytuacji działanie trybunału apelacyjnego sprowadza się do aplikacji normy kan. 1680 § 2 KPK/83). Różne pozycje procesowe przyjęte przez stronę każą zatem zwrócić uwagę na teoretyczne możliwości rozpatrywania apelacji. Biorąc pod uwagę, że artykuł dotyczy procesów o stwierdzenie nieważności małżeństwa należy pamiętać, że apelującemu przysługuje prawo do złożenia apelacji zarówno do sądu, o którym mowa w kan. 1438 i 1439 Kodeksu prawa

⁵ Kilka z tych sytuacji procesowych zostało opisanych przez Prof. Urszulę Nowicką. Zob. więcej: U. Nowicka, *Prawo strony powodowej do apelacji od wyroku pozytywnego w świetle dekretu coram Erlebach z 8 lutego 2018 r.*, *Ius Matrimoniale* 34 (2023) nr 2, s. 181-194. Warto również zwrócić uwagę na artykuł Ks. Prof. Tomasza Rozkruta, który poruszył problematykę apelacji w kontekście MIDI. Zob. T. ROZKRUT, *Apelacja w kanonicznym procesie małżeńskim według motu proprio „Mitis iudex Dominus Iesus” (zagadnienia formalno-praktyczne)*, *Scripturae Lumen* 8 (2016), s. 415-431.

kanonicznego z 1983 roku⁶, jak i do Trybunału Roty Rzymskiej⁷. Istotnym elementem na etapie redagowania apelacji jest również jej poparcie u sędziego, do którego jest kierowana.

1. Apelacja częściowa jako uprawnienie strony

Prawodawca w jednym z kanonów dotyczących uprawnienia strony do apelacji wskazuje, iż „jeśli nie stwierdza się czego innego, domniemywa się, że apelacja została wniesiona od wszystkich części wyroku”⁸. Nie jest to jednak norma absolutna i dopuszcza się w tej sytuacji inne możliwości przewidziane prawem. Punkt wyjścia do rozważań dotyczących tzw. apelacji częściowej stanowi dyspozycja kodeksowa, według której apelacja może zostać wniesiona przez jedną ze stron od pewnej części wyroku. Norma ta zawiera dodatkowe wyjaśnienie, które należy mieć na uwadze, a mianowicie w takiej sytuacji strona przeciwna może wpadkowo apelować od innych części wyroku. Prawodawca przewiduje nawet sposób postępowania w takiej sytuacji i strona przeciwna, gdy została powiadomiona o głównej apelacji, ma 15 dni na złożenie apelacji „wpadkowej”⁹. Widać więc wyraźnie, że prawo kanoniczne przewiduje możliwość złożenia apelacji od pewnej części wyroku. W procesach o stwierdzenie nieważności małżeństwa należy jednak pamiętać o podstawowej zasadzie, że ich istotą jest zadeklarowanie nieważności lub ważności małżeństwa. Innymi słowy, zasadniczą kwestią jest ta, która dotyczy nieważności

⁶ Por. kan. 1632 KPK/83.

⁷ Por. PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS, *Instructio servanda a tribunalibus dioecanis et interdioecanis in pertractandis causis nullitatis matrimonii Dignitas connubii*, 25.01.2005, Città del Vaticano 2005; tekst polski: PAPIESKA RADA DS. TEKSTÓW PRAWNYCH, *Instrukcja Dignitas connubii, którą należy zachowywać w sądach diecezjalnych i międzydiecezjalnych w prowadzeniu spraw o nieważność małżeństwa*, w: P. MAJER (red.), *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, wyd. 2, Warszawa 2023, s. 1208-1290, art. 257 § 2, (dalej DC).

⁸ Por. kan. 1637 § 4 KPK/83. Podobny przepis ułożony jest w instrukcji procesowej DC, art. 288.

⁹ Por. kan. 1637 § 3 KPK/83.

małżeństwa, a pewne uzupełnienie stanowi sam tytuł postulowanej i procedowanej nieważności małżeństwa¹⁰.

Oczywiście, podstawowe pytanie, które się nasuwa w przypadku apelacji częściowej, dotyczy tego, jaki jest sens składania takiego rodzaju apelacji? Nie ma chyba jednej odpowiedzi na to pytanie i różnorodność sytuacji pozwala na przyjęcie różnych wersji, zarówno tych rozpatrywanych od strony negatywnej, jak i pozytywnej. Niewątpliwie jedną z nich może być działanie silnie związane z istotą procesu rozwodowego z orzekaniem o winie jednego lub dwojga małżonków. Mentalność taka przełożona na grunt postępowania kanonicznego obliguje stronę do tego, by unikać odpowiedzialności za nieważność małżeństwa i walczyć o to, aby nie została ona orzeczona z tytułu „po jej stronie”. Drugą ewentualnością jest chęć przedłużania procesu za wszelką cenę. Taka obstrukcja ma na celu uprzykrzenie życia byłemu współmałżonkowi, co oczywiście może podchodzić pod kategorię apelacji *mere dilatoria*. Można jednak znaleźć też przykłady, które da się wytłumaczyć „od strony pozytywnej”. Ktoś składa apelację z pobudek osobistych, które są związane z jakimś stanem ducha, nawróceniem, poruszeniem sumienia¹¹. Stany te mogły doprowadzić osobę do tego, że jednak nie chce, czy też nie powinna otrzymać wyroku pozytywnego. Niemniej jednak, pomijając kwestię oceny racji, dla których składana jest apelacja częściowa, warto wskazać na różne,

¹⁰ Warto w tym miejscu wskazać, że sprawy o nieważność małżeństwa prowadzone w Trybunale Roty Rzymskiej zgodnie z reskryptem Ojca Świętego Franciszka z dnia 7 grudnia 2015 roku w dekrecie zawiązania sporu nie odnoszą się do konkretnego tytułu, ale mają postać ogólną w formie wątpliwości *an constat de nullitate matrimonii, in casu*. Zob. więcej: FRANCISCUS, *Rescriptum circa novam legem efficiendam atque servandam de processu matrimoniali*, 7.12.2015, AAS 108 (2016), s. 5-6.

¹¹ Por. Dec. c. ERLEBACH, *Reg. Latii seu Romana*, 8.02.2018, B. Bis 13/2018: „ius appellandi non aufertur in causis nullitatis matrimonii in casu conflictionis inter appellationem et petitum, in specie si actor appellationem interpoint adversus sententiam quae declaravit matrimonii nullitatem. Hoc ultimum fieri potest non solum in casu appellationis ratione gravaminis spiritualis seu conscientiae, sed etiam in casu in quo pars actrix est talis solummodo formaliter, dum caput appellatum introductum est a parte conventa vel ab ipso iudice formulatum est in decreto concordationis dubii super factis a partibus relatis”.

wypracowane już sposoby postępowania w takich przypadkach, czyli w sytuacjach, gdy strona składa apelację od pewnej części wyroku.

Zdaniem wybitnego kanonisty G. Erlebacha, audytora Trybunału Roty Rzymskiej, należy pamiętać o treści kan. 1631 KPK/83, zgodnie z którym kwestia apelacji należy do trybunału apelacyjnego, a więc trybunał, który wydał wyrok pozytywny powinien powstrzymać się od wydania dekretu wykonawczego i wszystkie akta przesłać do trybunału apelacyjnego. Ten trybunał z kolei w sprawach dotyczących apelacji częściowej ma dwie możliwe drogi postępowania. Jedną z nich, najbardziej „ekonomiczną” pod względem procesu, to zatwierdzenie wyroku w części, od której strona procesowa nie apeluje, oczywiście po przyznaniu stronom i obrońcy węzła małżeńskiego prawa do wyrażenia swoich uwag i żądań. Ponadto wypada zapytać stronę, jaki interes prawny leży u podstaw żądania, czyli złożenia apelacji częściowej co do jakiegoś tytułu nieważności małżeństwa, przy jednoczesnej możliwości wydania dekretu wykonawczego od tytułu, od którego strona nie apeluje. W drugiej opcji trybunał podejmuje rozpatrzenie sprawy na bazie kan. 1680 KPK/83 od tytułu „apelowanego”, po wysłuchaniu stron i po zwróceniu się, jeśli to konieczne, o wyjaśnienie dotyczące interesu prawnego. W opinii G. Erlebacha pierwsza droga charakteryzuje się przejrzystością i ekonomią procesową. Wskazanie na wykonalność wyroku w jakiejś części i stwierdzenie, że sprawa nie może być rozpatrywana i kontynuowana stawia w uprzywilejowanej pozycji stronę powodową. Druga opcja niewątpliwie bardziej respektuje prawo strony odwołującej się i pozwala na bardziej szczegółowe wymierzenie sprawiedliwości w przypadku uwzględnienia apelacji, choć trzeba pamiętać o wykonalności wyroku z tytułu „nie-apelowanego”. Procedura ta jest jednak bardziej czasochłonna, kosztowna i nie zwalnia od nalegania strony przeciwnej na wykonanie wyroku w części, od której strona przeciwna nie apelowała. Zdaniem polskiego audytora pierwsza droga jest bardziej uprzywilejowana, tym bardziej, że chodzi przecież o stwierdzenie nieważności małżeństwa,

chyba że rzeczywiście istnieją powody, aby rozpatrywać apelację, jak np. interes prawny związany z postępowaniem na drodze cywilnej¹².

2. Rota Rzymska jako trybunał sprawiedliwości i niektóre przykłady z orzecznictwa

Należy pamiętać, że dla sędziego kościelnego bardzo ważne odniesienie ma orzecznictwo Roty Rzymskiej, gdyż zgodnie z art. 200 § 1 konstytucji apostolskiej *Praedicate evangelium* trybunał ten troszczy się o jedność orzecznictwa oraz swymi orzeczeniami służy pomocą sądom niższych stopni. Oficjalne periodyki Trybunału Roty Rzymskiej nie dadzą nam wyczerpującej odpowiedzi na pytania związane z apelacją częściową z tego powodu, że opublikowany w 2023 roku wolumin *Decreta* dotyczy dekretów tego apostolskiego trybunału z 2010 roku, czyli jeszcze przed wejściem w życie *Mitis Iudex Dominus Iesus*. Wydane z kolei w 2023 roku *Decisiones seu Sententiae* odnoszą się do wyroków opublikowanych w 2017 roku, a więc nie mamy do czynienia z sytuacją apelacji częściowej wśród opublikowanych wyroków. Pozostaje nam jeszcze jeden periodyk w postaci *Quaderni dello Studio Rotale*. Ostatnie wydanie z 2023 roku zawiera kilka sytuacji procesowych, które znajdują się w kręgu podjętego problemu badawczego. Dodatkowo, dzięki uprzejmości Trybunału Roty Rzymskiej, zostaną poruszone pewne wątki z nieopublikowanych dekretów wydanych przez ten organ sprawiedliwości. Taka perspektywa pozwoli na śledzenie zmian, a bardziej ewolucji, która zachodzi w jurysprudencji. Niektóre ze spraw, co zostanie przedstawione na podstawie kilku dekretów, dotyczące apelacji częściowej były traktowane formalnie i to Dziekan Roty Rzymskiej wydawał stosowne dekry. Warto przedstawić niektóre z nich i choć nie wszystkie traktują o apelacji częściowej, to jednak widać ważną przesłankę linii orzeczniczej, w której co do zasady wskazywano na brak interesu prawnego.

¹² Por. G. ERLEBACH, *La ejecutividad de la sentencia y del decreto de confirmación*, *Ius Communionis VII* (2019), s. 315-316.

2.1. Dekrety Dziekana Trybunału Roty Rzymskiej

- a. dekret Dziekana Roty Rzymskiej (Rep. N. 41/2018). Strona powodowa złożyła apelację od części negatywnej wyroku (niezdolności pozwanej do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich z przyczyn natury psychicznej). Trybunał orzekł nieważność małżeństwa z tego tytułu (niezdolności konsensualnej z kan. 1095, n. 3 KPK/83) po stronie powodowej. W uzasadnieniu Dziekan Roty Rzymskiej wskazał, że nie ma interesu prawnego prowadzić dalej sprawy i odesłał ją do trybunału *a quo* celem wykonania sentencji¹³.
- b. dekret Dziekana Roty Rzymskiej (Rep. N. 193/2018). Strona powodowa złożyła apelację od wyroku pozytywnego stwierdzającego nieważność małżeństwa z tytułu obustronnej niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich z przyczyn natury psychicznej. W uzasadnieniu Dziekan stwierdził na brak interesu prawnego ze względu na wniesione wcześniej żądanie (*petitum*) o stwierdzenie nieważności małżeństwa. Prośba została odrzucona z odesłaniem sprawy do trybunału *a quo* celem wykonania sentencji¹⁴.
- c. dekret Dziekana Roty Rzymskiej dotyczący przyjęcia apelacji/zatwierdzenia sentencji (Rep. N. 27/2019). Strona pozwana pierwotnie zaapelowała od wyroku pozytywnego, ale po pewnym czasie zrzekła się apelacji. Ponieważ turnus rotalny nie został jeszcze ukonstytuowany to Dziekan postanowił odesłać sprawę do trybunału *a quo* celem wykonania wyroku pozytywnego¹⁵.
- d. dekret Dziekana Roty Rzymskiej (Rep. N. 60/2019) dotyczy apelacji od wyroku pozytywnego złożonej jednak po upływie

¹³ Por. Dekret Dziekana Roty Rzymskiej P.V. PINTO, 11.10.2018, *Katovicen. Nullitatis matrimonii*, Quaderni dello Studio Rotale 24 (2017-2021), s. 172.

¹⁴ Por. Dekret Dziekana Roty Rzymskiej P.V. PINTO, 17.02.2020, *Varsavien. Nullitatis matrimonii*, Quaderni dello Studio Rotale 24 (2017-2021), s. 173.

¹⁵ Por. Dekret Dziekana Roty Rzymskiej P.V. PINTO, 9.08.2019, *Plocen. Nullitatis matrimonii: Prael.: Adm. App./Conf. Sent.*, Quaderni dello Studio Rotale 24 (2017-2021), s. 174.

terminów apelacyjnych. W związku z tym faktem część dyspozycyjna dekretu nakazuje odrzucenie apelacji i odesłanie sprawy do trybunału *a quo* celem wykonania wyroku pozytywnego¹⁶.

2.2. Dekrety turnusów rotalnych

Orzecznictwo Roty Rzymskiej ulegało pewnej zmianie, choć co do istoty również wskazywano na brak interesu prawnego. Jurysprudenca jednak rozwinęła problematykę składanych apelacji, a progres ten widoczny jest w wydawanych dekretach.

- a. Jeden z nich dotyczy nieważności małżeństwa osądzonej z obustronnej niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich. Sprawa prowadzona była w trybunale, który zajmował się także kwestią opieki nad dziećmi i alimentami. Powódka złożyła do Trybunału Roty Rzymskiej częściową apelację od wyroku i poprosiła ten trybunał apostolski o stwierdzenie nieważności małżeństwa wyłącznie z tytułu niezdolności pozwanego do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich¹⁷. Redaktor dekretu już na początku wskazuje, co będzie przedmiotem analizy i postępowania, a więc kwestia przyjęcia ewentualnej apelacji z tytułu niezdolności powódki do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich¹⁸. Obszerne uzasadnienie dekretu dotyczy zatem osobowości strony powodowej, w którym audytor wykazał na anomalie powódki i niedopuszczalność przyjęcia apelacji. Turnus w części dyspozycyjnej postanowił nie przyjmować

¹⁶ Por. Dekret Dziekana Roty Rzymskiej P.V. PINTO, 9.08.2019, *Sosnovien. Nullitatis matrimonii: Praeiud.: De iure appellandi*, Quaderni dello Studio Rotale 24 (2017-2021), s. 175.

¹⁷ Por. Dec. c. CABERLETTI, *Inter-Eparchialis Graecorum Melkitarum*, 26.03.2019, B. Bis 42/2019, n. 1: „In sua appellatione scripta die 20 novembris 2017 domina (...) petivit ut sententia primi gradus confirmetur solummodo quoad incapacitatem viri conventi”.

¹⁸ Por. Dec. c. CABERLETTI, *Inter-Eparchialis Graecorum Melkitarum*, 26.03.2019, B. Bis 42/2019, n. 1: „Quaestio igitur de admissione appellationis vertit tantum in mulieris incapacitatem assumendi essentialia matrimonii obligations”.

- apelacji, uznać ją jako działającą na zwłokę i potwierdzić wyrok poprzedniej instancji. W dekrete znajduje się klauzula, że obecna decyzja dotyczy jedynie potwierdzenia wyroku w części niezdolności powódki, gdyż ta część sentencji, która odnosi się do niezdolności pozwanego do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich stała się wykonalna¹⁹.
- b. Jeszcze inny przykład, dobrze obrazujący, co może wydarzyć się przy okazji apelacji, to dekret *coram* Caberletti z dnia 19 listopada 2019 roku. W tej sprawie trybunał pierwszego stopnia postępowania wydał wyrok stwierdzający nieważność małżeństwa zarówno z tytułu niezdolności powoda, jak i pozwanej do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich z przyczyn natury psychicznej. Powód zaapelował od części wyroku (swojej niezdolności), natomiast pozwana od całości wyroku²⁰. Ponens dokonuje szczegółowej analizy całości materiału dowodowego, a w części rozstrzygającej potwierdził wyrok w całości²¹.
- c. Warto również wspomnieć dekret, który dotyczy apelacji częściowej złożonej przez pozwanego. W tej sprawie trybunał

¹⁹ Por. Dec. c. CABERLETTI, *Inter-Eparchialis Graecorum Melkitarum*, 26.03.2019, B. Bis 42/2019, n. 8: „Negative ad primum, Affirmative ad alterum, seu appellationem mulieris actricis contra sententiam affirmativam primi gradus uti mere dilatoriam habendam esse et ideo stare seu confirmandam esse sententiam affirmativam appellati Tribunalis et ad mentem. Mens autem est: appellationem habendam esse uti peractam solummodo quod attinet ad caput incapacitatis assumendi ex parte mulieris actricis et hoc sub aspectu confirmandam esse sententiam affirmativam prioris gradus. Quod attinet ad declarationem nullitatis matrimonii ob viri conventi incapacitatem assumendi essentielles obligationes matrimonii, haec pars sententiae declaratur executiva”.

²⁰ Por. Dec. c. CABERLETTI, *Inter-Eparchialis Maronitarum*, 19.11.2019, B. Bis 135/2019, n. 1: „Partes ad N.A.T appellaverunt; actor die 28 novembris 2018 quaesivit reformationem sententiae tantum quoad viri incapacitatem assumendi essentielles matrimonii obligationes, cum conventa die 3 decembris 2018 petivit ut ex integro sententia affirmativa immutaretur”.

²¹ Por. Dec. c. CABERLETTI, *Inter-Eparchialis Maronitarum*, 19.11.2019, B. Bis 135/2019, n. 6: „Negative seu appellationem contra sententiam affirmativam primi iudicii gradus admittendam non esse et ideo stare seu confirmandam esse eandem sententiam”.

pierwszego stopnia postępowania wydał wyrok pozytywny z tytułu niezdolności konsensualnej z kan. 1095, n. 2-3 KPK/83 zarówno po stronie powodowej, jak i pozwanej²². Pozwany złożył apelację wyłącznie od własnej niezdolności konsensualnej, nie zgadzając się w tej części z rozstrzygnięciem pozytywnym, ale turnus przyjął domniemanie, że apelacja została wniesiona od wszystkich tytułów²³. Turnus wskazał przede wszystkim na brak interesu prawnego, ale dokonał dokładnej analizy materiału dowodowego i w konkluzji odrzucił apelację jako *mere dilatoria* i zatwierdził wyrok wydany na poprzednim stopniu²⁴.

- d. Jeszcze inny przykład to dekret, który dotyczy apelacji zarówno od negatywnego rozstrzygnięcia, jak i jednego z tytułów, który został rozpatrzony pozytywnie. W tej sprawie postępowanie dotyczyło kilku tytułów nieważności małżeństwa: symulacji całkowitej po stronie powódki, podstępnego wprowadzenia w błąd pozwanego co do stanu psychicznego powódki i niezdolności obu stron do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich z przyczyn natury psychicznej. W swoim wyroku trybunał rozpatrzył pozytywnie tytuły niezdolności stron z kan. 1095, n. 3 KPK/83, a pozostałe negatywnie. Pozwany od początku negował własną niezdolność, czego owocem była złożona apelacja zarówno od pozytywnego rozstrzygnięcia w tej części, jak i negatywnej sentencji dotyczącej symulacji całkowitej po

²² Por. Dec. c. BARTOLACCI, *Reg. Aemiliani seu Placentina-Bobien*, 19.02.2020, B. Bis 27/2020, n. 2.

²³ Por. Dec. c. BARTOLACCI, *Reg. Aemiliani seu Placentina-Bobien*, 19.02.2020, B. Bis 27/2020, n. 3: „Scripto diei 6 iunii 2019 vir conventus, “ritenendomi gravato nei miei diritti dalla predetta Sentenza [primi gradus], con riguardo al motivo di nullità 2) dell’incapacità al consenso da parte del convenuto”, declaravit “di voler interporre Appello al Tribunale della Rota Romana avverso la suepigrafata Sentenza”. Verum iuxta Codicem “nisi aliud constet, appellatio praesumitur facta contra omnia sententiae capita” (can. 1637 § 4) ideoque appellatio adversus totam sententiam intelligi deberet, cum conventus non clare specificaverit impugnationem suam erga quaedam tantum capita eiusdem decisionis dirigi”.

²⁴ Por. Dec. c. BARTOLACCI, *Reg. Aemiliani seu Placentina-Bobien*, 19.02.2020, B. Bis 27/2020, n. 3-8.

stronie powódki. Dodatkowo pozwany oponował przed nałożeniem na niego *vetitum*²⁵. Ponens nie ma wątpliwości co do faktu częściowej apelacji i przywołuje stanowisko obrońcy węzła małżeńskiego, który wskazał na możliwość wydania dekretu wykonawczego w części dotyczącej niezdolności z kan. 1095, n. 3 KPK/83 strony powodowej. Ponens wydał więc stosowny dekret o braku przyjęcia apelacji, ale pozwany odwołał się od dekretu do turnusu rotalnego. Turnus odrzucił prośbę pozwanego i uznał, że taka apelacja działa wyłącznie na zwłokę i nie widać interesu prawnego, aby prowadzić dalej sprawę z tytułu symulacji po stronie powodowej²⁶.

- e. Ostatni omawiany dekret dotyczy apelacji złożonej przez pozwanego po wydanej sentencji afirmatywnej z tytułu obustronnej niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich z przyczyn natury psychicznej. Pozwany złożył częściową apelację od tytułu niezdolności po swojej stronie, nie zgadzając się z wyrokiem w tej części, natomiast nie miał wątpliwości co do niezdolności powódki i wręcz domagał się stwierdzenia nieważności małżeństwa z tego tytułu. W obszernym dekrecie audytor wskazuje zarówno na wstępne zakwalifikowanie sprawy przez kancelarię Roty Rzymskiej jako *mere dilatoria* (taki tytuł pojawił się w inskrypcji sprawy), jednakże badana kwestia wstępna dotyczyła przyjęcia apelacji. Sędzia audytor szczegółowo odnosi się do pisma apelacyjnego pozwanego, wskazuje na kontekst procesualny złożonej apelacji i dekret wykonania sentencji²⁷. Na uwagę zasługuje część dekretu, która dotyczy dwóch koniecznych rekwizytów do prowadzenia procesu. Jednym z nich jest obecność strony powodowej (*nemo iudex sine actore*), drugi natomiast związany jest z pojęciem interesu publicznego. Audytor podkreśla, że w tym wypadku nie wystarczy interes osobisty, jakiś porządek duchowy, spokój ducha, ale dobro, które

²⁵ Por. Dec. c. ERLEBACH, *Rzeszovien.*, 9.06.2020, B. Bis 76/2020, n. 2-3.

²⁶ Por. Dec. c. ERLEBACH, *Rzeszovien.*, 9.06.2020, B. Bis 76/2020, n. 4-12.

²⁷ Por. Dec. c. ERLEBACH, *Glivicen.*, 8.06.2021, B. Bis 67/2021, n. 2-6.

dotyczy porządku prawnego i stanowi pewną ochronę prawną. W przypadku apelacji pozwanego trudno jednak doszukać się wystarczającego interesu prawnego. Zmiana pozycji procesowej przez pozwanego, który stałby się stroną powodową jest dopuszczalna i możliwa przez złożenie pisma apelacyjnego. Trybunał kolegiálny w swojej decyzji dał odpowiedź negatywną co do przyjęcia apelacji i wskazał na wykonalność sentencji w części dotyczącej niezdolności powódki do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich z przyczyn natury psychicznej²⁸.

Z tego krótkiego przeglądu przedstawionych spraw widać wyraźnie, że w toku postępowania można mieć do czynienia z różnymi sytuacjami i rozstrzygnięciami. Niewątpliwie analiza wydanych dekretów prowadzi do wniosku, że sprawy apelacji częściowych nie są rozpatrywane skrótowo, automatycznie, ale na bazie wyczerpującego uzasadnienia prawnego i faktycznego. Wiele z tych spraw zakwalifikowanych jest jako *mere dilatoria* i w tym duchu (działania na zwłokę) poszczególne turnusy je rozstrzygały. W jednym z dekretów pojawiła się kwestia nie tylko nieważności małżeństwa, ale także opieki nad dziećmi i alimentów, a więc sprawa nie została rozstrzygnięta jedynie formalnie. W innym z dekretów mogliśmy spotkać się z sytuacją „walki za wszelką cenę” z konkretnym tytułem nieważności przy pozytywnym rozstrzygnięciu z innych tytułów. Pewna wątpliwość może zrodzić się przy okazji omawianego dekretu, w którym turnus uznał domniemanie o apelacji całkowitej przy skonstruowanym piśmie pozwanego, który jednak wyraźnie wskazał, od czego apeluje. Na podstawie wydanych dekretów można więc wyciągnąć odpowiednie wnioski co do pozycji procesowej określonego podmiotu i czasami wyraźnej obstrukcji procesu lub silnego podejścia egoistycznego na zasadzie, że to właśnie „on ma rację”. Warto również wskazać

²⁸ Por. Dec. c. ERLEBACH, *Glivicen.*, 8.06.2021, B. Bis 67/2021, n. 7-8: „Negative et ad mentem. Mens autem est: exsecutioni tradendam esse sententiam primi iudicii gradus relate ad declarandam matrimonii nullitatem ex parte mulieris actricis; nihil autem agendum esse, saltem po nunc, quod attinet ad appellationem viri conventi circa sententiam pro matrimonii nullitate eius ex parte latam”.

na formalne dekrety, które jednakowoż zasługują na uwagę w tych przypadkach, gdzie wyraźnie nie widać interesu prawnego do kontynuowania postępowania.

3. Brak rozstrzygnięcia, czyli „zawieszenie” tytułu (tytułów) nieważności małżeństwa

W związku z omawianymi rozwiązaniami co do procedowania w przypadku apelacji częściowej, a przede wszystkim z faktem, że w przypadku wydania dekretu o zatwierdzeniu wyroku w jednej z części, może się pojawić pytanie, co dzieje się z tytułem, od którego była złożona apelacja? Sytuacja ta nie jest jednak żadną nowością, gdyż przed wejściem w życie *Mitis Iudex Dominus Iesus* prawo regulowało kwestię postępowania i wydania dekretu w trybunale drugiego stopnia postępowania w przypadku pierwszej sentencji pozytywnej z kilku tytułów nieważności małżeństwa. W takich sytuacjach trybunał mógł zatwierdzić dekretem wyrok zarówno ze wszystkich, jak i tylko niektórych tytułów²⁹. *Ratio legis* tej normy niewątpliwie wynikał z ekonomii procesowej i z faktu, że małżeństwo i tak zostało orzeczone jako nieważnie zawarte. Trybunał drugiego stopnia postępowania mógł mieć zatem pewne wątpliwości co do całości rozstrzygnięcia, ale omawiany przepis gwarantował krótsze procedowanie i nie trzeba było ze względu na te wątpliwości kierować sprawy do procesu zwyczajnego. Wydaje się, że taka linia interpretacyjna jest również kontynuowana, gdy weźmie się pod uwagę obecne przepisy, szczególnie przy rozstrzyganiu złożonych apelacji *mere dilatoria*. Przedstawione zostaną wyłącznie dwa przypadki, ale kwestia częściowego potwierdzenia składanych apelacji jest już zaznaczona w jurysprudencji³⁰.

²⁹ Por. art. 265 § 6 DC.

³⁰ Por. Dec. c. ARELLANO CEDILLO, *Paulopolitana et Minneapolitana*, 22.04.2020, B. Bis 49/2020; c. CABERLETTI, *Antiochena Syrorum in Libano*, 20.10.2020, B. Bis 114/2020.

- a. W jednym z dekretów rotalnych ponens przy złożonej apelacji przez pozwaną od wyroku afirmatywnego z tytułu poważnego braku rozeznania oceniającego po obu stronach bardzo dokładnie rekonstruuje przebieg znajomości przedślubnej i małżeństwa, i dokonuje precyzyjnej analizy zgromadzonego materiału dowodowego, wraz ze sporządzonymi opiniami biegłych. Redaktor dekretu zwraca uwagę na osobowość pozwanej, że jest ona kobietą silną, dojrzałą, racjonalną i rozsądną³¹. Ostatecznie turnus podjął decyzję, że apelacja pozwanej nie zasługuje na przyjęcie i jest potraktowana jako działająca na zwłokę, ale do części dyspozycyjnej dekretu dołączona jest pewna klauzula, a mianowicie, że wyrok potwierdzony zostaje tylko z tytułu poważnego braku rozeznania oceniającego po stronie powoda³². Jak więc widać z treści dyspozycyjnej dekretu turnus rotalny tylko częściowo potwierdził wydany wcześniej wyrok, pozostawiając bez rozstrzygnięcia tytuł po stronie pozwanej. W tym przypadku turnus ograniczył również nałożenie klauzuli zabraniającej małżeństwa wyłącznie dla powoda.
- b. Podobny tryb postępowania można znaleźć w innym dekrecie. Sprawa dotyczyła apelacji pozwanej od wyroku pozytywnego z tytułu obustronnej niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich. Redaktor dekretu dużo uwagi poświęca w uzasadnieniu osobowości powoda i taki krok jest zrozumiały, gdyż prowadzi do zrozumienia, w jaki sposób chce wykazać pewność moralną co do niezdolności powoda. Niewiele miejsca

³¹ Por. Dec. c. BUNGE, *Chicagien.*, 23.01.2019, B. Bis 12/2019, n. 7: „Quamvis in actis non desint elementa, quae dubia suscitent de genere personalitatis mulieris, ipsa se ostendit fortem, maturam, rationalem, sensutam, eiuque assentiuntur maxima parte testes”.

³² Por. Dec. c. BUNGE, *Chicagien.*, 23.01.2019, B. Bis 12/2019, n. 8: „Negative ad primam partem et affirmative ad alteram, seu appellationem contra sententiam afirmativam, uti mere dilatoriam, admittendam non esse, et sententiam a Tribunali Chicagien. die 17 octobris latam confirmandam esse, ad mentem: id est, dumtaxat quoad virum actorem. Vetito eidem viro transitu ad alias nuptias, inconsulto Tribunali primi gradus”.

z kolei jest poświęcone, a wręcz zupełnie pominięty jest wątek osobowości pozwanej. Również i ten krok można zrozumieć poprzez rozstrzygnięcie i część dyspozycyjną, albowiem turnus potwierdził swoim dekretem część wyroku, wyłącznie odnoszącą się do niezdolności powoda do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich³³.

Zakończenie

Przedstawione różne przypadki apelacji częściowych mogą wprowadzić Czytelnika w pewien dysonans. Niektóre sprawy były rozpatrzone bardzo formalnie, inne z kolei bardzo szczegółowo. Nie jest wielką odwagą zająć takie samo stanowisko jak audytor Roty Rzymskiej, ale zdecydowanie opowiadam się za formalnym traktowaniem tych spraw, w których strona składa apelację częściową i ewidentnie nie widać interesu prawnego co do tego kroku. Należy jednak pamiętać, aby dochować wymaganej staranności, czyli podjąć kroki wymagane przez prawo i określone w kan. 1637 § 3 Kodeksu prawa kanonicznego (strona przeciwna może wypadkowo apelować od innych części). Wówczas zmienia się pozycja sprawy i mamy do czynienia z apelacją całkowitą, która powinna być potraktowana w duchu kan. 1680 § 2 KPK/83. Pomijam w tych przypadkach rolę obrońcy węzła małżeńskiego, który przecież nie jest stroną prywatną. Pozycja OWM pozwala domniemywać, że jest jednak stroną przeciwną, gdyż ma przedstawiać racjonalne i logiczne argumenty za ważnością małżeństwa, ale prawo do „rozszerzenia” apelacji z częściowej do całkowitej przyznać należy raczej obrońcy węzła małżeńskiego trybunału drugiego stopnia postępowania. Podkreślić należy jeszcze dwie sprawy, a mianowicie fakt, że kwestia *de iure appellandi* z zasady przysługuje rozpoznaniu przez sąd apelacyjny, który powinien

³³ Por. Dec. c. HEREDIA ESTEBAN, *Inter-Eparchialis Maronitarum*, 20.02.2019, B. Bis 25/2019, n. 9: „Affirmative ad primum, Negative ad secundum, seu sententiam primae instantiae confirmandam esse dumtaxat quoad virum actorem”.

rozpatrzyć tę sprawę jak najszybciej³⁴. To z kolei powoduje, że od takiego dekretu nie przysługuje już apelacja³⁵. Bardzo podoba mi się stwierdzenie zaczerpnięte z jednego dekretu, w którym zaznacza się, że wydanie dekretu o wykonalności przysługuje temu sędziemu, który jest „panem sprawy”³⁶. Nie ma więc co uciekać od odpowiedzialności, przekazywać sprawę do trybunału niższego stopnia, zastanawiać się co zrobić, gdyż przepisy w tej kwestii są dość jasno określone. Ostatecznie trzeba pamiętać o najwyższym prawie, czyli zbawieniu dusz.

References

1. Źródła i dokumenty papieskie

Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, 25.01.1983, AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. Kodeks prawa kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku. Stan prawny na dzień 18 maja 2022. Zaktualizowany przekład na język polski*, Poznań 2022.

FRANCISCUS, *Litterae Apostolicae motu proprio datae Mitis Iudex Dominus Iesus*, 15.08.2015, AAS 107 (2015), s. 958-970; tekst polski: PAPIEŻ FRANCISZEK, *List apostolski motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”, reformujący kanony Kodeksu Prawa Kanonicznego dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa (tekst łacińsko-polski)*, Tarnów 2015.

FRANCISCUS, *Rescriptum circa novam legem efficiendam atque servandam de processu matrimoniali*, 7.12.2015, AAS 108 (2016), s. 5-6.

PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS, *Instructio servanda a tribunalibus dioecanis et interdioecanis in pertractandis causis nullitatis matrimonii Dignitas connubii*, 25.01.2005, Città del Vaticano 2005; tekst polski: PAPIESKA RADA DS. TEKSTÓW PRAWNYCH, *Instrukcja Dignitas connubii, którą należy zachowywać w sądach diecezjalnych i międzydiecezjalnych w prowadzeniu spraw o nieważność małżeństwa*, w: MAJER P. (red.), *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, wyd. 2, Warszawa 2023, s. 1208-1290.

³⁴ Por. kan. 1631 KPK/83.

³⁵ Por. kan. 1629 nr 5 KPK/83.

³⁶ Por. Dec. c. ERLEBACH, *Glivicen.*, 8.06.2021, B. Bis 67/2021, n. 6: „Emissio decreti executivitatis spectat ad iudicem, qui est actualis dominus causae”.

2. Orzecznictwo

2.1. Dekrety Dziekana Roty Rzymskiej

Dekret Dziekana Roty Rzymskiej P.V. PINTO, 11.10.2018, *Katovicen. Nullitatis matrimonii*, w: Quaderni dello Studio Rotale 24 (2017-2021), s. 172.

Dekret Dziekana Roty Rzymskiej P.V. PINTO, 17.02.2020, *Varsavien. Nullitatis matrimonii*, w: Quaderni dello Studio Rotale 24 (2017-2021), s. 173.

Dekret Dziekana Roty Rzymskiej P.V. PINTO, 9.08.2019, *Plocen. Nullitatis matrimonii: Prael.: Adm. App./Conf. Sent.*, w: Quaderni dello Studio Rotale 24 (2017-2021), s. 174.

Dekret Dziekana Roty Rzymskiej P.V. PINTO, 9.08.2019, *Sosnovien. Nullitatis matrimonii: Praeiud.: De iure appellandi*, w: Quaderni dello Studio Rotale 24 (2017-2021), s. 175.

2.2. Dekrety turnusów rotalnych

Dec. c. ERLEBACH, *Reg. Latii seu Romana*, 8.02.2018, B. Bis 13/2018.

Dec. c. BUNGE, *Chicagien.*, 23.01.2019, B. Bis 12/2019.

Dec. c. HEREDIA ESTEBAN, *Inter-Eparchialis Maronitarum*, 20.02.2019, B. Bis 25/2019.

Dec. c. CABERLETTI, *Inter-Eparchialis Graecorum Melkitarum*, 26.03.2019, B. Bis 42/2019.

Dec. c. CABERLETTI, *Inter-Eparchialis Maronitarum*, 19.11.2019, B. Bis 135/2019.

Dec. c. BARTOLACCI, *Reg. Aemiliani seu Placentina-Bobien*, 19.02.2020, B. Bis 27/2020.

Dec. c. ARELLANO CEDILLO, *Paulopolitana et Minneapolitana*, 22.04.2020, B. Bis 49/2020.

Dec. c. ERLEBACH, *Rzeszovien.*, 9.06.2020, B. Bis 76/2020.

Dec. c. CABERLETTI, *Antiochena Syrorum in Libano*, 20.10.2020, B. Bis 114/2020.

Dec. c. ERLEBACH, *Glivicen.*, 8.06.2021, B. Bis 67/2021.

3. Literatura

ERLEBACH G., *La ejecutividad de la sentencia y del decreto de confirmación*, *Ius Communionis VII* (2019), s. 275-325.

NOWICKA U., *Prawo strony powodowej do apelacji od wyroku pozytywnego w świetle dekretu coram Erlebach z 8 lutego 2018 r.*, *Ius Matrimoniale 34* (2023) nr 2, s. 181-194.

ROZKRUT T., *Apelacja w kanonicznym procesie małżeńskim według motu proprio „Mitis iudex Dominus Iesus” (zagadnienia formalno-praktyczne)*, *Scripturae Lumen 8* (2016), s. 415-431.

Nota o autorze

ks. dr Michał Wieczorek – prezbiter archidiecezji częstochowskiej, doktor prawa kanonicznego, wiceoficjał Sądu Metropolitalnego w Częstochowie, wykładowca prawa kanonicznego w Instytucie Wyższych Studiów Teologicznych w Częstochowie, zainteresowania naukowe: prawo małżeńskie, prawo procesowe.